

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ
КАФЕДРА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА І РЕСТАВРАЦІЇ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор
з науково-методичної та навчальної
роботи

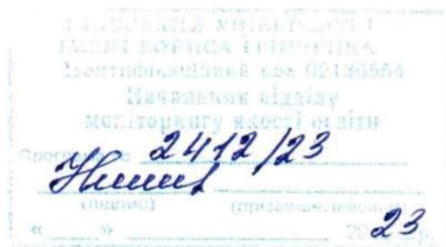

О. Б. Жильцов
« » 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАКТИКА ЖИВОПІСУ

для студентів спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»
освітнього рівня другого (магістерського)
освітньої програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

Київ – 2023

Розробники: Буйгашева Алла Борисівна, професор кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка; Крюкова Ганна Олексіївна, доцент кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач: Буйгашева Алла Борисівна, професор кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол № 9 від «24» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри
декоративного мистецтва і реставрації _____ Алла РУДЕНЧЕНКО

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

«12» вересня 2023 р.

Гарант освітньо-професійної програми
023.00.01 «Образотворче мистецтво» _____ Вероніка ЗАЙЦЕВА

Робочу програму перевірено
«15» вересня 2023 р.

Заступник декана
з науково-методичної та навчальної роботи _____ Алла ТАРАННИК

Пролонговано:

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

На 20__/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), «__»__ 20__ р., протокол № __

**КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ДИЗАЙНУ
КАФЕДРА ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА І РЕСТАВРАЦІЇ**

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор

з науково-методичної та навчальної
роботи

_____ Олексій ЖИЛЬЦОВ

« _____ » _____ 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПРАКТИКА ЖИВОПІСУ

для студентів спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,

декоративне мистецтво, реставрація»

освітнього рівня другого (магістерського)

освітньої програми 023.00.01 «Образотворче мистецтво»

Київ – 2023

Розробники: Буйгашева Алла Борисівна, професор кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка; Крюкова Ганна Олексіївна, доцент кафедри образотворчого мистецтва Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач: Буйгашева Алла Борисівна, професор кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри декоративного мистецтва і реставрації Факультету образотворчого мистецтва і дизайну Київського університету імені Бориса Грінченка

Протокол № від «24» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри
декоративного мистецтва і реставрації _____ Алла РУДЕНЧЕНКО

Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми
023.00.01 «Образотворче мистецтво»

« ____ » _____ 2023 р.

Гарант освітньо-професійної програми
023.00.01 «Образотворче мистецтво» _____ Вероніка ЗАЙЦЕВА

Робочу програму перевірено
« ____ » _____ 2023 р.

Заступник декана
з науково-методичної та навчальної роботи _____ Алла ТАРАННИК

Пролонговано:

На 20 __/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

На 20 __/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

На 20 __/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

На 20 __/20__ н.р. _____ (підпис) _____ (ПІБ), « ____ » ____ 20__ р., протокол № ____

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання			
	денна	заочна		
Вид дисциплін	Обов'язкова			
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська			
Загальний обсяг кредитів/годин	3/90			
Курс	2			
Семестр	3	-		
Кількість змістових модулів з розподілом:	1	-		
Обсяг кредитів	3	-		
Обсяг годин, в тому числі:	90	-		
Аудиторні	42	-		
Модульний контроль	6	-		
Семестровий контроль	30	-		
Самостійна робота	12	-		
Форма семестрового контролю	екзамен	-		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу – професійна підготовка фахівця з високим рівнем художньої майстерності в зображенні постаті людини.

Завдання курсу:

- поглибити базові знання з дисципліни «Практика живопису»;
- удосконалити практичні навички при роботі у техніці олійного живопису;
- розвинути образотворче мислення, що є необхідним для творчої діяльності в усіх видах образотворчого мистецтва

У результаті вивчення навчальної дисципліни відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності формуються загальні та фахові компетентності:

- ЗК 1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- СК 1. Здатність переосмислювати базові знання, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образно-асоціативну мову при створенні художнього образу.
- СК 9. Здатність створювати затребуваний на художньому ринку суспільно значущий продукт образотворчого та/або декоративного мистецтва.

3. Результати навчання за дисципліною

Знання: різноманітних прийомів, методів роботи над творчими завданнями з використанням особливостей національних традицій школи образотворчого мистецтва.

Практичні навички і вміння: Уміння створювати атмосферу творчого підходу для роботи над завданням, використовуючи при цьому класичні зразки. Уміння аналізувати, визначати технічні прийоми виконання завдання та методичні прийоми наочного пояснення завдання.

Програмні результати навчання:

- РН 3. Володіти інноваційними методами та технологіями роботи у відповідних матеріалах (за спеціалізаціями).
- РН 10. Застосовувати у мистецькій та дослідницькій діяльності знання естетичних проблем образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації, основних принципів розвитку сучасного візуального мистецтва.
- РН 14. Застосовувати методологію наукових досліджень у процесі теоретичного і практичного аналізу; дотримуватися принципів академічної доброчесності; узагальнювати результати дослідження та впроваджувати їх у мистецьку практику; виявляти практичні та теоретичні особливості наукової гіпотези.
- РН 15. Планувати професійну діяльність у сфері образотворчого і декоративного мистецтва, реставрації відповідно до потреб і запитів суспільства та ринку.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна					Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	Лабораторні	Індивідуальні	
Змістовий модуль I. Зображення жіночої натури							
Тема 1. Зображення жіночої натури, що сидить при заданому освітленні.	20			20			
Тема 2. Оголена постать, що сидить у складному русі з відображенням у дзеркалі.	22			22			
Тема 3. Етюди оголеної натури в різних ракурсах.	12						12
<i>Модульний контроль</i>	6						
Разом	60			42			12
<i>Підготовка та проходження контрольних заходів</i>	30						
<i>Усього</i>	90			42			12

5. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I. Зображення жіночої натури

Тема 1. Зображення жіночої натури, що сидить при заданому освітленні.

(20 год.)

Академічний живопис. Формат – 100*80.

Постановка: оголена постать, що сидить на подіумі, одягнена в білу об'ємну драперію на контрастному тлі, в руках тримає мушлю. Освітлення задане, нижнє.

Мета: закріпити вміння бачити одяг як зовнішню оболонку, яка залежить від форми, що знаходиться під нею. Навчити відбирати з багатьох складок найбільш характерні, головні і вже потім переходити до мілких, другорядних. Навчити передавати об'єм натури, при заданому освітленні знизу, засобами живопису. Закріпити вміння передавати матеріальність тканин та предметів (мушлі) в техніці олійного живопису. Розвинути вміння глибше і впевненіше відчувати форму, пластичну та анатомічну побудову людини, розуміти пропорційну та об'ємну цілісність.

Завдання: закомпонувати в заданому форматі; передати індивідуальні особливості натури, портретну схожість; живописно вирішити постановку, розібравши в тоні відношення натури до середовища; прослідкувати в роботі взаємопроникність кольорових плям, рефлекси, кольорові маси; проаналізувати та виділити головне, узагальнити другорядне; передати матеріальність драперій та мушлі.

1 етап роботи: композиція, розміщення постаті в заданому форматі. Починаємо komponувати природу в форматі відразу пензлем. Перед тим як почати рисунок, можна нанести на полотно дуже тонкий шар олії. Це дасть пензлю більшої рухливості, створить умови і можливості для легкого виправлення неточностей.

Починати слід з силуету зображення. Таким чином відразу вирішуються два завдання: композиція і великі пропорції. Оскільки фігура людини складається з умовних площин, необхідно велику увагу приділяти «втавкам», місцям, де зустрічаються, перетинаються площини. Без цього неможливо намітити схожий характер силуету.

2 етап роботи: «розкриття полотна», спочатку фон, потім драперії, натура, слідкуємо за взаємопроникністю кольору, рефлексам.

3 етап роботи: детальна проробка форми, акцент на очі, ніс, губи, кисті рук при заданому освітленні знизу. В плямі обличчя шукаємо силуети очниць, носа та губ. Увігнуті і опуклі поверхні знаходяться в півтоні, тому утворюють силуети. У силуеті очниць є темні силуети зіниць, тіней і т. д. Потрібно прослідити, щоб ці деталі знаходились на осях і були симетричні щодо середньої лінії.

Дивлячись на природу, визначаємо головне і другорядне в роботі. Не можна допустити, щоб всі деталі були виконані однаково. Відчуття цілісності і завершеності виникає, коли деталі різняться за значенням і ступенем проробленості. Зазвичай головною деталлю в портреті бувають очі. Потім - ніс і рід з підборіддям, далі - лоб і шия, так як в нас зображення напівфігури то ще робимо акцент на руках.

4 етап роботи: живописна проробка драперій та середовища. Потрібно уважно прослідкувати за явищами світлотіні – власними, падаючими тінями та рефlekсами в кольорі.

5 етап роботи: етап узагальнення, використання прийому «від конкретного до загального». Тональне та світло-тіньове, кольорове уточнення.

На завершальному етапі ми повертаємося до цілісного сприйняття моделі, уточнюємо колірні співвідношення. Щоб досягти цілісності і завершеності, повертаємось до головних деталей і більш уважно їх опрацьовуємо.

Література: основна [1,2,3,4,5,6,7]

додаткова [1,2,3,4]

Тема 2. Оголена постать, що сидить у складному русі з відображенням у дзеркалі. (22 год.)

Полотно, олія. Формат – 100*80

Постановка: сидяча постать оголеної натури komponується на драперій з відображенням у дзеркалі.

Мета: навчитись передавати анатомічну та пластичну характеристику моделі; плановість при зображенні натури та її відображення; розвинути вміння глибше і впевненіше відчувати форму, розуміти пропорційну та об'ємну цілісність.

Завдання: : закомпонувати в заданому форматі; передати індивідуальні особливості натури, портретну схожість, рух; живописно вирішити постановку, розібравши в тоні відношення натури до середовища; прослідкувати в роботі взаємопроникність кольорових плям, рефlekси, кольорові маси; передати повітряну перспективу та плановість при зображенні натури та її відображенні в дзеркалі.

1 етап роботи: композиція академічної постановки, розміщення постаті в заданому форматі, рисунок виконуємо відразу пензлем.

Рисунок створюємо округлим тонким пензлем, червоно-коричневим тоном. Тонка лінія часто потрапляє в тіні і складки шкіри, тому колір беремо теплий. Можна робити рисунок і широким пензлем, тоді краще брати холодний колір, близький до напівтону. Колір напівтону має органічно входити в живопис.

2 етап роботи: «розкриття полотна», спочатку фон, потім драперії, відображення, натура, слідкуємо за взаємопроникністю кольору, рефlekсами.

3 етап роботи: вирішення тональних та світлотіньових співвідношень, уточнення пропорцій, проробка форми фігури в кольорі.

4 етап роботи: живописна детальна проробка натури. Потрібно уважно прослідкувати за явищами світлотіні – власними, падаючими тінями та рефlekсами в кольорі.

5 етап роботи: етап узагальнення, використання прийому «від конкретного до загального». Тональне та світлотіньове, кольорове уточнення.

Література: основна [1,2,3,4,5,6,7]

додаткова [1,2,3,4]

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль I	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лекцій	1	Не передбачено навчальним планом	
Відвідування семінарських занять	1	Не передбачено навчальним планом	
Відвідування практичних занять	1	21	21
Робота на семінарському занятті	10	Не передбачено навчальним планом	
Робота на практичному занятті	10	21	210
Лабораторна робота (в тому числі допуск, виконання, захист)	10	Не передбачено навчальним планом	
Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10
Виконання модульної роботи	25	1	25
Разом		-	266
Максимальна кількість балів:		266 + 222 (бали за 10 семестр) = 488	
Розрахунок коефіцієнта:		488:60=8,13	
Екзамен:		40	

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання.

Модуль 1

Тема 3. Етюди оголеної натури в різних ракурсах.

(розмір 60*50см, полотно, олія, кількість: 2 шт.)

Основним завданням етюду є передача складного руху натури, характеру та основних кольорових співвідношень через призму власного бачення. Вміння розмістити зображуваний об'єкт, визначити пропорції, передати простір та колірні співвідношення натури та інтер'єра обмежений проміжок часу – допомагає художнику на шляху до здобуття майстерності.

В зовнішніх рисах, в пластиці форм виявляються риси характеру, темперамент, внутрішній світ особистості. По жестах, рухах, виразу очей вгадується настрій людини, її емоційний і психологічний стани. Спокій, радість, сум – всі безкінечно різноманітні переживання людської душі і риси характеру можуть бути відображені в роботі тільки завдяки вмінню художника відчуті і виразити їх в правильних пластичних формах.

Література: основна [1,2,3,4,5,6,7]

додаткова [1,2,3,4]

Критерії оцінювання рівня виконання завдань для самостійної роботи:

1. Оригінальність етюду – 1 б.;
2. Композиційна рівновага – 1 б.;
3. Повнота обсягу виконання – 1 б.;
4. Якість виконання – 1 б.;
5. Виявлення творчого підходу – 1 б.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання.

Модульний контроль здійснюється у вигляді перегляду. На перегляді кожна тема практичних занять та самостійної роботи розглядається (оцінюється) окремо відповідно критеріям оцінювання МК (перегляд) та вираховується середньоарифметичний бал. Роботи, що не відповідають темам не розглядаються.

Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення подано у таблиці.

Критерії оцінювання модульного контролю

№ п/п	Критерії оцінювання	Кількість балів
1	Відповідність завданню (розмір, матеріал)	5
2	Композиційне рішення	5
3	Передача пропорцій, конструктивна побудова	5
4	Передача об'єму, колірне та тонове рішення	5
5	Завершеність роботи	5
	Всього	25

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання.

У 3 семестрі семестровий контроль з дисципліни «Практика живопису» проводиться у вигляді виконання практичного завдання на задану тему. Тематика, вимоги та критерії оцінювання семестрового контролю визначаються і затверджуються окремою програмою екзамену.

Критерії оцінювання іспиту	Максимальна кількість балів
<p>Студент демонструє повні і глибокі знання навчального матеріалу, достовірний рівень розвитку умінь та навичок, виконує етюд, що відповідає поставленому завданню; робота гармонійно закомпонована, колірне і тональне вирішення фону підкреслює виразність головних об'єктів. Екзаменаційна робота виконана з дотриманням усіх техніко-технологічних правил виконання. Студент досконало володіє розумінням основ композиції та конструктивної побудови, демонструє схожість з природою, охайне та якісне завершення.</p> <p><u>Техніко-технологічні типові помилки</u> Помилки відсутні</p>	36-40
<p>Студент демонструє повні знання навчального матеріалу, але допускає незначні помилки, виконує етюд, що відповідає поставленому завданню, але робота має недостатньо довершену побудову постаті, студент припускається несуттєвих техніко-технологічних неточностей, але в цілому робота виконана охайно і на досить якісному рівні. У екзаменаційній роботі практично відсутні помилки, але відсутня схожість з природою.</p> <p><u>Техніко-технологічні типові помилки</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. робота має недостатньо довершену конструктивну побудову;2. відсутня схожість з природою	31-35
<p>Студент демонструє повні знання навчального матеріалу, але допускає помилки, виконує етюд, що не повністю відповідає поставленому завданню, робота має невірну конструктивну побудову, студент допускає певні техніко-технологічні неточності, має дрібні несуттєві недоліки у побудові просторового оточення. У цілому робота виглядає охайно і досить якісно.</p> <p><u>Техніко-технологічні типові помилки</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. невірна конструктивна побудова;2. відсутня схожість з природою;3. перспективні помилки у просторовому оточенні.	26-30
<p>Студент володіє більшою частиною навчального матеріалу, має достатній рівень розвитку умінь та навичок, але не завжди може вдало застосувати їх для відображення своєї ідеї, виконує етюд з формальними чи кольорово-колористичними похибками, допускає певні техніко-технологічні помилки, етюд виглядає недосить охайно. У роботі наявні помилки, відсутня схожість з природою, що сприяє невідповідному враженню від роботи.</p> <p><u>Техніко-технологічні типові помилки</u></p> <ol style="list-style-type: none">1. невірна конструктивна побудова;2. відсутня схожість з природою;3. перспективні помилки у просторовому оточенні;4. формальне кольорове рішення.	21-25

<p>Студент володіє меншою частиною навчального матеріалу, має низький рівень розвитку умінь та навичок, що перешкоджає відобразити своєю ідею належним чином, виконує етюд постаті натурника з суттєвими формальними чи кольорово-колористичними похибками, допускає техніко-технологічні помилки, що відображаються на якості і зовнішньому вигляді роботи.</p> <p><u>Техніко-технологічні типові помилки</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. невірна конструктивна побудова; 2. відсутня схожість з природою; 3. перспективні помилки у просторовому оточенні; 4. формальне кольорове рішення; 5. бракує охайності в роботі. 	16-20
<p>Студент володіє незначною частиною навчального матеріалу, має низький рівень розвитку умінь та навичок, що не дозволяє виконати завдання, виконує етюд постаті натурника з грубими формальними, конструктивними чи кольорово-колористичними похибками, що принципово спотворюють форму, робота не завершена, або ж фактично відсутня і створює погане враження.</p> <p><u>Техніко-технологічні типові помилки</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. відсутня композиція; 2. невірна конструктивна побудова; 3. перспективні помилки у просторовому оточенні; 4. формальне кольорове рішення; 5. бракує охайності в роботі. 	0-15

6.5. Орієнтовний перелік питань для семестрового контролю.

Семестровий контроль навчальної діяльності студента з дисципліни «Практика живопису» проводиться у вигляді обов'язкового перегляду творчих практичних аудиторних та самостійних робіт, виконаних студентом у процесі навчальної діяльності протягом семестру.

При проведенні іспиту студентом виконується практичне завдання на задану тему.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Рейтингова оцінка	Оцінка за стобальною шкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками.
B	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)

FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балів	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Навчально-методична картка дисципліни

Практика живопису	
3 семестр	
разом 90 год., з них: практичні заняття – 42 год., самостійна робота – 12 год., модульний контроль – 6 год., семестровий контроль – 30 год.	
Змістовий модуль 1.	
Практичні заняття	Самостійна робота
1. Зображення жіночої натури, що сидить при заданому освітленні. 110 б.	1. Етюди оголеної натури в різних ракурсах. (розмір 60*50см, полотно, олія, кількість: 2 шт.)
2. Оголена постать, що сидить у складному русі з відображенням у дзеркалі. 121 б.	10 б.
Разом – 231 б.	Разом – 10 б.
МК (перегляд) – 25 б.	
Разом – 266 б.	
266 б. + 222 б. (бали за 10 семестр) = 488 балів	
Коефіцієнт визначення успішності – 8,13	
Екзамен – 40 балів	

8. Рекомендовані джерела

Основна:

- Белкіна Е.В., Конопко О.І. Техніка і технологія олійного живопису: навч. посіб. / Уклад. Е.В. Белкіна, О.І. Конопко. К. : Київський ун-т імені Бориса Грінченка. 2010. 92 с. (Наявний в бібліотеці Університету в 15-ти примірниках).
- Попов М. Т. Альбом: рисунок, живопис. Київ : ТОВ «Європа Прінт», 2008. 134 с.
- Сухенко В. О. Академічний рисунок. Підручник. Київ : Амадей, 2016. 232 с.
- Туманов І. М. Рисунок. Живопис. Скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів: Аверс, 2010. 496 с.
- Чен Н.В. Нетрадиційні техніки зображення: Навчально-методичний посібник. Харків: Скорпіон, 2007. 48 с. (Наявний в електронному репозиторії: <http://elib.kubg.edu.ua/2813/>)
- Щербина В. Г. Практична композиція. Кривий Ріг : Оксан-Прінт, 2008. 187 с.
- Шедеври українського живопису / Д. Горбачов. К.: Мистецтво, 2008. 608 с.

Додаткова

1. Жердзицький В. Особливості художнього сприйняття живопису/ Жердзицький В.//Дизайн-освіта. 2008. Х.: ХДАДМ, 2008. 168 с.
2. П.В. Мирончик П.В. Манохін В.П «Рисунок, живопис, скульптура»: Загальний курс академічного рисунку (для студентів - архітекторів 1-3 курсів денної форми навчання спеціальності 6.060102 «Архітектура»). / Укл.: П.В. Мирончик, В.П. Манохін; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. ХНАМГ 2009. 222 с.
3. Туманов І. М. Рисунок. Живопис. Скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів: Аверс, 2010. 496 с.

Електронні ресурси:

4. <https://uk.wikipedia.org/wiki>